

CRNA GORA
MINISTARSTVO NAUKE

ODRŽIVA POLJOPRIVREDA I LANAC VRIJEDNOSTI HRANE

Rezultati procesa preduzetničkog otkrivanja

Pripremili: S3 tim sa ekspertima Marjanom Majerič i Alešom Pevc, TPLJ

Datum: inicijalno 8.6.2018, jul, avgust i septembar 2018.

VIZIJA

Crna Gora je prepoznata po poljoprivredi koja je zasnovana na znanju i inovacijama, razvija se na principima održivosti, čuva tradiciju i vrijednosti sela, upotpunjuje ljepotu crnogorskog pejzaža i čini vitalnu osnovu za lanac vrijednosti hrane koji potrošaču nudi široku paletu autentičnih proizvoda.

CILJEVI SEKTORA

- Jačanje konkurentnosti na domaćem i inostranom tržištu.
- Povećanje udjela organske u ukupnoj poljoprivredno-prehrambenoj proizvodnji.
- Povećanje asortimana proizvoda i podizanje njihovog kvaliteta.
- Jačanje lanca vrijednosti hrane otklanjanjem uskih grla i čvršćim povezivanjem primarne poljoprivrede i prerađivačke industrije.
- Održivo korišćenje prirodnih resursa uz očuvanje kvaliteta zemljišta, vode, biodiverziteta i poljoprivrednog pejzaža.
- Primjena novih tehnologija, inovacija i standarda s ciljem uspostavljanja kratkog lanca vrijednosti za lokalno proizvedenu i organsku hranu.
- Uspostavljanje balansa u teritorijalnom razvoju podrškom biznisu u poljoprivredi i proizvodnji hrane.
- Promocija tradicionalnih tehnologija i usklađivanje sa EU šemama kvaliteta.
- Povezivanje malih proizvođača putem novih poslovnih modela.
- Unaprijeđivanje ljudskih resursa u svim segmentima proizvodnje hrane.

Jačanje lanca vrijednosti organske proizvodnje
Razvoj novih poljoprivrednih proizvoda

CILJEVI 2022

- Povećanje bruto vrijednosti hrane do 20%.
- Povećanje proizvodnje organske hrane do 35%.
- Kreirati najmanje 100 novih proizvoda i udvostručiti broj tradicionalnih proizvoda u sistemu šeme kvaliteta
- Najmanje dva pilot projekta koji će uvesti nove lance vrijednosti i nove tehnologije.

FOKUSNA PODRUČJA I TEHNOLOGIJE

Identifikovana fokusna područja i tehnologije koji imaju veliki potencijal:

- Meso i mesne prerađevine (tradicionalni i novi proizvodi).
- Mlječni proizvodi: tradicionalni i novi (uključujući autohtone kulture za proizvodnju mliječnih proizvoda).
- Proizvodnja krompira i s njim povezanih žitarica i heljde (integralna brašna, široka paleta prerađevina i sl.).

- Proizvodnja i prerada povrća i voća (smokva, nar, drenjina i dr.), uključujući proizvode od samoniklih voćnih vrsta.
- Vino (od autohtonih i introdukovanih sorti vinove loze, novi tipovi vina, aromatična vina, ulje od sjemenki grožđa, suvo grožđe).
- Maslinovo ulje i ostali proizvodi od maslina (kozmetički preparati, suveniri i sl.).
- Med i ostali pčelinji proizvodi.
- Uzgoj i sakupljanje ljekovitog, aromatičnog bilja i pečuraka (proizvodnja ulja, kozmetičkih, farmaceutskih, spa-proizvoda, začina, napitaka i sl.).
- Proizvodi ribarstva i akvakulture
- Inovacije, kreiranje novih proizvoda i primjena novih tehnologija za proizvodnju hrane, uključujući proizvodnju ekološke i pametne ambalaže, bioloških preparata, biopesticida kao i pametno upravljanje otpadom,
- Razvoj organske proizvodnje u svim ključnim sektorima poljoprivrede.
- Ribarstvo i akvakultura
- Pametno upravljanje otpadom

EMPIRIJSKE OSNOVE I KONKURENTSKA PREDNOST CRNE GORE

Poljoprivreda je sektor koji ima višestruku ulogu u razvoju društva i ekonomije Crne Gore. Njen ekonomski značaj ogleda se u visokom doprinosu stvaranju BDP (preko 7%, a u EU je ispod 2%). Još je veće učešće poljoprivrede u zapošljavanju radne snage, budući da je na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima angažovana gotovo četvrtina ukupno zaposlenih u Crnoj Gori. Pored toga, poljoprivreda ima i druge važne uloge: osnova je za cjelokupan lanac hrane (prehrambenu industriju i povezane sektore); nezaobilazna je podrška razvoju turizma; podstiče razvoj i brojnih drugih sektora (proizvodnju opreme, mehanizacije i ambalaže, zatim transport i brojne usluge); ključna je u održivom razvoju i ublažavanju depopulacije seoskih područja; doprinosi očuvanju okoline, biodiverziteta i pejzaža; doprinosi borbi protiv siromaštva u seoskim područjima i važan je činilac u očuvanju tradicije i ukupnog kulturnog nasljeđa crnogorskog sela.

Brojne su razvojne mogućnosti koje nudi poljoprivreda i na nju naslonjen lanac vrijednosti hrane: a) kreiranje novih radnih mjesta za različite stručne profile; b) ogroman prostor za plasiranje znanja i inovativnih tehnologija u čitavom lancu vrijednosti hrane; c) siguran potencijal rasta i generisanje nove vrijednosti održivim korišćenjem lokalnih sirovina; d) široka paleta lokalnih proizvoda za poboljšanje ukupne turističke ponude; e) povoljni uslovi za organsku proizvodnju opravdavaju orijentaciju Crne Gore kao ekološke države; f) spoj tradicije u proizvodnji brojnih proizvoda i inovativnih tehnologija i g) podsektori proizvode nusproizvode koji se koriste kao sirovina u proizvodnji energije.

Ulaganje u održivu poljoprivredu je racionalno korišćenje investicija, zato što, pored sinergije s brojnim sektorima, donosi i brojne društvene koristi (nematerijalne i nemjerljive ekosistemske usluge). Poljoprivredu u Crnoj Gori karakteriše raznovrsnost proizvodnje po regionima (raznolikost agroekoloških i klimatskih uslova uslovljava veliku raznolikost gajenih biljnih i životinjskih vrsta) kao i postojanje velikog broja autohtonih vrsta i sorti u biljnoj i rasa u stočarskoj proizvodnji. Poljoprivredu karakteriše visoka komplementarnost s drugim prioritetnim sektorima, a posebno sa turizmom kao pokretačem svih vidova agroturizma i zdravstvenog turizma kroz prezentovanje tradicionalne gastronomije u kontekstu turističke ponude. Takođe, održiv razvoj sektora ublažava negativne demografske trendove, doprinosi balansu u teritorijalnom razvoju, omogućava inkluziju različitih grupa i doprinosi ublažavanju posljedica klimatskih promjena.

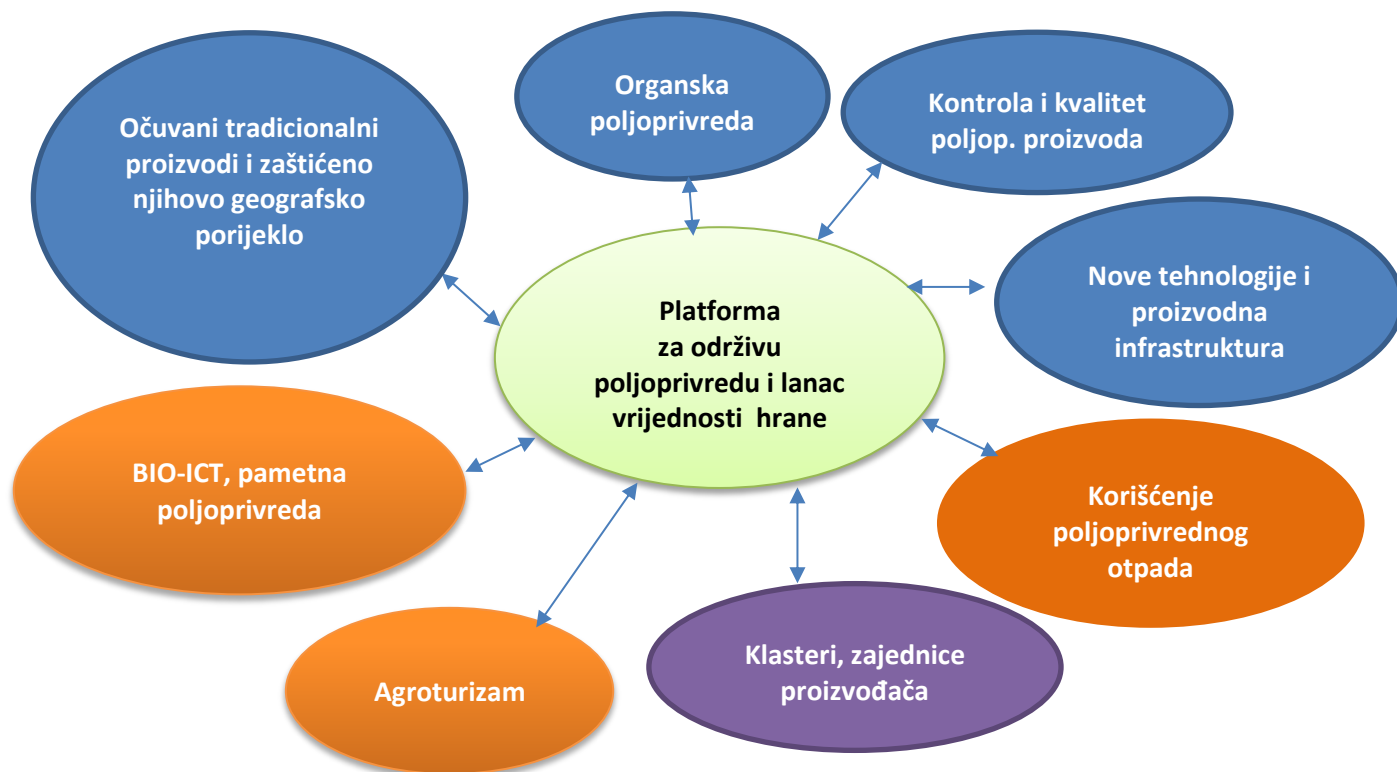

SINERGETSKI EFEKAT U ODNOSU NA OSTALE PRIORITETNE SEKTORE

	Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane
Održivi i zdravstveni turizam	• Proizvodnja organske hrane, proizvodnja hrane i preparata na bazi meda i ljekovitog bilja. • Jačanje ruralnog i zdravstvenog turizma sa ponudom lokalne hrane i tradicionalnih specijaliteta. • Agroturizam, enološki i gastro turizam. • Proizvodnja i prodaja ljekovitog bilja, eteričnih ulja, kozmetičkih, spa i dr. preparata.
Obnovljivi izvori energije	• Biomasa kao energent za proizvodnju toplotne i električne energije. • Korišćenje obnovljivih izvora energije u poljoprivredi.
Novi materijali i održive tehnologije	• Objekti za potrebe prerađivačke industrije. • Građevinski materijali. • Proizvodnja i prerada drveta. • Recikliranje neorganskog i ponovna upotreba organskog poljoprivrednog otpada. • Proizvodnja biološke (biorazgradive) i pametne ambalaže za organske proizvode. • Razvoj bioloških preparata i biopesticida.
ICT	• Pametno i efikasno upravljanje poljoprivredom • Precizna poljoprivreda (primjena bio-senzora, pametna bova, pametnih košnica, itd.). • Primjena softvera za prognozu štetnih organizama u poljoprivredi • BIO-ICT centar izvrsnosti.

SKICA PRIJEDLOGA PLATFORME ZA ODRŽIVU POLJOPRIVREDU I LANAC VRIJEDNOSTI HRANE

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja kao i druge relevantne javne institucije, uz podršku PKCG (klasteri, udruženja proizvođača i kooperative) i organizacija civilnog društva, ključni su za kreiranje i sprovođenje strategije održive proizvodnje hrane koja omogućuje ostvarivanje zacrtanih ciljeva razvoja. Takođe, mali proizvođači kroz organizacije proizvođača efikasnije funkcionišu, imaju sigurniji plasman i lakše dolaze do savjetodavne i finansijske podrške.

SWOT ANALIZA

PREDNOSTI

- Prirodno očuvano zemljište koje se nedovoljno koristi.
- Različiti agroekološki uslovi po regionima daju široku paletu proizvoda (vino, pivo, sir, pršuta i drugi proizvodi).
- Raznovrsnost biodiverziteta u poljoprivredi (brojne autohtone vrste, sorte u biljnoj i rase u stočarskoj proizvodnji) i bogatstvo pejzaža.
- Kratki kanali dostave hrane do potrošača - lokalno konzumiranje
- Postojanje dovoljno obrazovane radne snage.
- Postojanje tržišta (lokalnog i kroz turističku ponudu) za domaće proizvode.
- Rastuća mlada prerađivačka industrija - rezultat preduzetničkih inicijativa.
- Komplementarnost poljoprivrede s drugim sektorima (turizam, trgovina, transport, energija, zdravstvo, farmacija).

- Očuvane vrijednosti i tradicija u proizvodnji brojnih proizvoda (tradicionalna znanja, kulturne vrijednosti, zanati, festivali i sl.).
- Poboljšavanje percepcije poljoprivrede u društvu.
- Napredak u izgradnji institucionalnog okvira za poljoprivredu.
- Bogatstvo vodnim resursima za piće i navodnjavanje.

SLABOSTI

- Nedovoljna konkurentnost domaće proizvodnje.
- Strukturna ograničenja (mali posjed, nedovoljan kvalitet zemljišta, brojne površine na nagibima nepogodnim za mehanizovanu obradu).
- Prihodi u poljoprivredi podložni su ogromnim oscilacijama i u prosjeku su znatno niži nego u ekonomiji u cjelini.
- Visoki proizvodni troškovi zbog visokog učešća sirovina iz uvoza.
- Nedovoljno afirmisan pristup „od njive do trpeze“.
- Loša seoska i nedovoljno razvijena tržišna infrastruktura.
- Starenje aktivne radne snage i malo interesovanje mladih za rad na selu.
- Nedovoljno razvijen sistem kontrole u čitavom lancu proizvodnje hrane.
- Slaba povezanost proizvođača u proizvođačke organizacije, nedovoljno afirmisani i razvijeni klasteri.
- Otežano uvođenje inovacija i primjene novih tehnologija (posebno u malim i mikro preduzećima).
- Brojne naslijeđene poteškoće (proizvođači nisu spremni da sarađuju, međusobno nepovjerenje, negativan imidž zadruga).
- Ograničeni kapaciteti za primjenu modernih tehnologija u istraživanjima.
- Slaba saradnja privrede s naukom usljed kratkoročne vizije preduzeća i nedovoljne spremnosti nauke da podržava biznis i uvođenje inovacija.
- Depopulacija ruralnih područja

ŠANSE

- Mogućnost za supstituciju uvoza domaćim proizvodima čime se direktno utiče na smanjenje spoljno trgovinskog deficita.
- Mogućnosti za spoj tradicionalnih i novih tehnologija.
- Turizam - pokretač razvoja poljoprivrede i sela putem izvoza "na kućnom pragu" i mogućnosti da apsorbuje sezonske viškove poljoprivrednih proizvoda
- Tržište Regiona nudi mogućnost za plasman prepoznatljivih crnogorskih proizvoda (vino, rano povrće, pršut, jagnjeće meso, med i dr.)
- Kreiranje novih radnih mjesta za različite stručne profile.
- Značajan prostor za plasiranje znanja, inovacija i inovativnih tehnologija.
- Lokalne specifičnosti u proizvodnji hrane doprinose promociji Crne Gore kao ekološke države.
- Povoljni uslovi za organsku proizvodnju (zemljište je očuvano, nizak nivo primjene mineralnih đubriva – do 10 puta manje od prosjeka EU, orijentacija Crne Gore kao ekološke države).
- Korišćenje pogodnosti EU modela razvoja i podrške iz EU fondova.
- Pristup povoljnim instrumentima finansiranja (EU fondovi, SB krediti, IFAD ...).

PRIJETNJE

- Konkurencija uvoznih proizvoda.
- Nedovoljna podrška bankarskog sektora porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima.
- Jačanje i monopol velikih trgovačkih lanaca.
- Rast cijene energenata.
- Nepovoljni demografski trendovi.
- Migracija mladih sa sela u grad.
- Klimatske promjene (poplave, suše, požari, itd.).

POLITIKE ZA PODRŠKU SEKTORU

- Osnivanje poljoprivrednog garantnog fonda.
- Povećanje podrške iz agrobudžeta u skladu s principima Zajedničke poljoprivredne politike EU:
 - podrška investicijama u proizvodne kapacitete (proizvodni objekti u primarnom sektoru i prerađivačkoj industriji, oprema i mehanizacija);
 - direktna podrška proizvođačima za održivo korišćenje poljoprivrednog zemljišta
 - infrastruktura u najširem značenju (putevi, logistika, vodopoji, rješavanje otpada iz prerađivačke industrije itd.);
 - tržišni mehanizmi promocije domaćih proizvoda (da se plasiraju domaći proizvodi, lokalni poljoprivredni sajmovi, supermarketi, etno-seoski turizam, ugostiteljski i zdravstveni objekti).
- Podrška pokretanju novih djelatnosti u ruralnim sredinama (različiti zanati, prerada drveta, izrada suvenira i drugih proizvoda od lokalnih sirovina, razne forme agroturizma i sl.).
- Edukacija i jačanje javne svijesti o korišćenju domaćih proizvoda.
- Podrška za osnivanje klastera, kooperativa i udruženja proizvođača.
- Podrška za primjenu ICT u proizvodnji i preradi hrane.
- Uključivanje trgovačkih lanaca i hotela u lanac vrijednosti – garantovanje otkupa – sistem kratkih lanaca od proizvodnje do potrošača - lokalno konzumiranje.
- Priprema smjernica za povezivanje sa EU klasterima na području proizvodnje hrane, te na taj način prodaja proizvoda, sirovina, itd.
- Jačanje sistema kontrole proizvodnje hrane „od njive do trpeze“ (akreditacija postojećih i otvaranje novih laboratorija).
- Pojačati saradnju privatnog i akademskog sektora na polju istraživanja i inovacija

EDP AKTERI

KOMPANIJE PO SEKTORIMA

Meso i mesne prerađevine (tradicionalni i novi proizvodi):

- Mesna industrija Franca doo Bijelo Polje
- Mesna industrija Goranović, doo, Nikšić
- Niksen trade, Njeguši Cetinje, uključujući i ostale proizvođače njeguškog pršuta
- Martex Interprodukt, Mianja, Monstate company i drugi proizvođači crnogorskog pršuta

Mlječni proizvodi: tradicionalni i novi proizvodi:

- Mljekara Lazine

- Mljekara Srna
- Mljekara Nika
- Sirare Montebianca, Katunjanka i dr
- Miljanić farma, Ćipranić i drugi proizvođači kozijeg sira

Proizvodnja i prerada povrća i voća, uključujući proizvode od samoniklih voćnih vrsta:

- Veletex – Kalija (rasadnik, poljoprivreda), hotel, plantaža, preko 100
- Farmont – farmacija i proizvodnja džemova od aronije i maline, čajevi 30

Sektor proizvodnje vina:

- AD 13. jul Plantaže
- Ravil- vino, hotel, vinogradi, agroturizam 50
- 70-ak manjih porodičnih vinarija

Med i ostali pčelinji proizvodi (polen, propolis, vosak i dr.):

- Samostalni proizvođači meda

Maslinovo ulje i ostali proizvodi od maslina (kozmetički preparati, suveniri i sl.)

- Moric DOO, Luštica
- Uljara Metović, Stari Bar...

Uzgoj i sakupljanje ljekovitog, aromatičnog bilja i pečuraka (proizvodnja ulja, kozmetičkih, farmaceutskih, spa-proizvoda, začina, napitaka i sl.)

- AgroLife – destilerija aromatičnih ulja, smilje
- Herbal Montenegro – smilje, otkup, esencijalna ulja
- Flores Mojokvac
- Eko promet Bijelo Polje
- Interfood Rožaje

Proizvodnja krompira i s njim povezanih žitarica i heljde (široka paleta preradevina, integralna brašna i sl.)

- „Sjeme“, Kolašin
- KD „Tuko“, Nikšić
- ZZ „Vrbica“, Berane
- Nikšićki mlin
- Inpek
- Primat
- Dondon

Ribarstvo i akvakultura:

- Cogimar
- Montefish
- Školjke Boke
- Opticon
- Mareza – Plantaže

Centar za ekotoksikološka istraživanja

POSLOVNE ASOCIJACIJE

- PKCG, Unija Poslodavaca*, MBA*,
- Nacionalno udruženje pčelara, Udruženje maslinara „Boka“, Ulcinj
- Nacionalno udruženje vinogradara i vinara

Klaster registrovanih proizvođača sira, Klaster malih vinarija Klaster ribnjaka, Klaster maslinara

JAVNE INSTITUCIJE

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo ekonomije (MEK), Ministarstvo nauke, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Monteorganica - sertifikaciono tijelo CG, IRF, lokalna uprava, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Akreditaciono tijelo CG, Zavod za metrologiju, Zavod za zaštitu intelektualne svojine

NAUČNO OBRAZOVNE INSTITUCIJE

Univerzitet Crne Gore/Bioteknički fakultet, Institut za biologiju mora, Centar izvrsnosti za istraživanja i inovacije, Metalurško-tehnološki fakultet, Medicinski fakultet

Univerzitet Donja Gorica(UDG)/ Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbjednost hrane i ekologiju

Institut za javno zdravlje

Institut Simo Milošević

CIVILNI SEKTOR

- Centar za zaštitu potrošača

INDIKATORI

Indikator	2018	Ciljna vrijednost 2022.
Sertifikovane površine u organskoj proizvodnji	1762 ha (2017)	3000 ha
Broj preduzeća i gazdinstava u organskoj proizvodnji	91	300
Procenat korišćenog od raspoloživog poljoprivrednog zemljišta	256361 ha 49,5%	270000 ha 52%
Bruto vrijednost poljoprivredne proizvodnje	295.472.000 e (2016)	320.000.000 e
Broj sertifikovanih proizvoda sa zaštićenim geografskim porijeklom	7	15
Pokrivenost uvoza izvozom	14%	20%